

Xalmirzaev Axmadjan Axunovich

Alfraganus Universitu NOTT, Iqtisodiyot fakulteti dosenti

e.mail: ahmadjon59@mail.ru

<https://orcid.org/0009-0001-4900-9394>

O'ZBEKISTON CHORVACHILIGINI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY YO'LLARI

Annotasiya. O'zbekiston qishloq xo'jaligining asosiy tarmoqlaridan biri chorvachilik bo'lib, u chorva mollari soni va sut mahsulotlarining ko'payishi hisobiga jadal rivojlanmoqda. Bu soha mamlakatning oziq-ovqat xavfsizligi va iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Biroq zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi bilan bog'liq muammolar mavjud bo'lib, bu chorvachilik imkoniyatlarini cheklaydi. Bu jihatlarni o'rganish sohani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash va uni takomillashtirishning samarali yechimlarini taklif qilish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: chorvachilik, iqtisodiy o'sish, oziq-ovqat xavfsizligi, iqtisodiy barqarorlik, kichik xo'jaliklar, ijtimoiy ahamiyat, texnologiya, ozuqa, infratuzilma.

Kirish. Chorvachilik O'zbekiston iqtisodiyoti va aholisi hayotida muhim o'rin tutadi. Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va ish o'rinlari yaratish orqali iqtisodiy o'sishga yordam beradi. Dehqon va tomorqa xo'jaliklarining rivojlanishi va chorvachilikning ijtimoiy ahamiyati uning jamiyat uchun ahamiyatini va an'anaviy madaniy urf-odatlarini saqlash zarurligini ta'kidlaydi.

Sobiq ittifoq mamlakatlari qishloq xo'jaligida chorvachilikning ulushi odatda katta qismini tashkil qiladi. Buning asosiy sabablari sifatida iqtisodiyotning bir tomonlama rivojlanganligi, agrar soha tarmoqlariga ixtisoslashganlik darajasining yuqoriligi bilan izohlash mumkin. Chorvachilik mahsulotlarining ulushi muayyan

mamlakat va uning qishloq xo'jaligi siyosatiga qarab o'zgarishi mumkin (1-jadvalga qarang).

1-jadvaldan ko'rinib turibdiki, O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida chorvachilik muhim o'rin tutadi. Bu milliy iqtisodiyotning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, qishloq xo'jaligi mahsulotlarining 50 foizni tashkil qiladi.

Qishloq xo'jaligida chorvachilik ulushini oshirish qator muhim sabab va afzalliklarga ega: bu iqtisodiyotga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, oziq-ovqat xavfsizligi va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi; qishloq joylarining barqaror rivojlanishiga yordam beradi; aholi turmush sifatining yaxshilanishiga, ish o'rinlari yaratilishiga va qishloq aholisi daromadlarining oshishiga olib keladi.

1-jadval

Sobiq ittifoq mamlakatlari qishloq xo'jaligida chorvachilikning ulushi[4]

	Ozarbayj on	Armanist on	Gruziya	Qozog'is ton	Qirg'izist on	Moldova	Tojikisto n	Turkman iston	Ukraina	O'zbekist on
Qishloq xo'jaligida chorvachilikning ulushi, %	5	9	0,7	5	7	2	4,5	8	8	0

2015 yildan 2022 yilgacha bo'lgan davrda O'zbekistonda qishloq xo'jaligini rivojlantirish dinamikasini tahlil qilish barqaror o'sishni ko'rsatmoqda (2-jadvalga qarang). Bunga O'zbekiston hukumati tomonidan mamlakat qishloq xo'jaligini isloh qilish bo'yicha ishlar; sohaga sarmoya jalb etish, resurslarni tejoychi texnologiyalarni joriy etish va ishlab chiqaruvchilarni zamonaviy uskunalar bilan ta'minlash; qulay agrobiznes iqlimi va yuqori qo'shilgan qiymat zanjirini yaratish kabi omillar sabab bo'ldi.

2-jadval

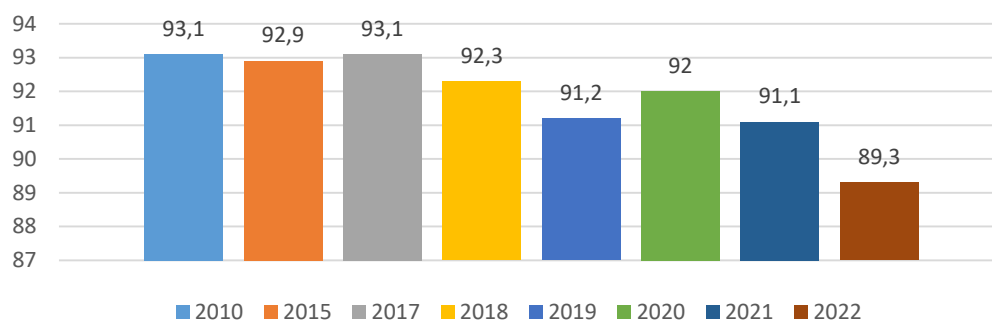
Qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish (barcha toifadagi xo'jaliktar, milliard so'm) [13]

	2015	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Jami	99604,6	148199,3	187425,6	216283,1	250250,6	303415,5	345191,7
shu jumladan:							
dehqonchilik	55429,2	83303,4	98406,4	1119048	123858,8	152130,4	177962,7
chorvachilik	44175,4	64895,9	89019,2	104378,3	126391,8	151285,1	167229,0

2-jadval ma'lumotlari, O'zbekistonda dehqonchilik va chorvachilik sohalari o'sish dinamikasi 2015 yildan 2022 yilgacha bo'lgan davrda ijobiy o'sish tendensiyasini ko'rsatmoqda. Bu ma'lumotlar texnologiyalar, investitsiyalar va mamlakat iqtisodiy siyosatidagi o'zgarishlar bilan bog'liq bo'lib, har ikki sohada ham sezilarli o'sishdan dalolat beradi. Bu qishloq xo'jaligi sektori uchun ijobiy jihat hisoblanadi va oziq-ovqat eksportini oshirish va mamlakatning iqtisodiy farovonligini oshirishga yordam beradi.

Ikki soha o'rtasidagi nisbatlar ham o'zgardi. 2015 yilda dehqonchilik chorvachilikdan taxminan 20 foizga ko'p edi. 2022 yilga kelib ular o'rtasidagi farq qisqardi, bu chorvachilikning dehqonchilikka nisbatan tezroq o'sishini ko'rsatadi. Dehqonchilik eng yirik tarmoq bo'lib qolmoqda, ammo chorvachilik tezroq rivojlanmoqda.

Dehqon va tomorqa xo'jaliklarida chorvachilik mahsulotlarining aksariyat qismi (89,3 foizi) ishlab chiqariladi. Dehqon va tomorqa xo'jaliklarida chorvachilik mahsulotlarini yetishtirish katta ijtimoiy ahamiyatga ega, chunki u oilalar aholining salmoqli qismi uchun muhim daromad va iste'mol manbai hisoblanadi[3]. (1-rasmga qarang).

1-rasm. Chorvacilik mahsulotlari umumiy xajmida dehqon va tomorqa hujaliklarining ulushi[13].

Chorvachilik qishloq aholisi daromadining 45 foizdan 67 foizgacha bo'lgan qismini ta'minlaydi va barcha qishloq xo'jaligida ish o'rinlarini 27foizga yaqinini taminlaydi[4]. Shunday qilib, chorvachilik nafaqat iqtisodiy taraqqiyotga xizmat qiladi, balki O'zbekistonning oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va aholi turmush sifatini yaxshilashda ham muhim o'rin tutadi.

O'zbekistonda chorvachilikda zamonaviy texnologiyalardan foydalanishdagi cheklovlar bir qancha omillar bilan bog'liq[5]: **kichik xo'jaliklarda ilg'or standartlarini joriy etish va o'z mahsulotlarini samarali sotish imkoniyati pastligi; hukumatning imtiyozli kreditlar va soliq imtiyozlari zamonaviy texnologiyalarni joriy etish bilan bog'liq muammolarni hal qilish uchun etarli darajada samarali emasligi va hokazolar.**

Ushbu muammolarni hal qilish uchun infratuzilmani yaxshilash, ishchilarni yangi texnologiyalarga o'rgatish, chorvachilikda mexanizatsiya va avtomatlashtirishdan kengroq foydalanish uchun shart-sharoit yaratishni o'z ichiga olgan kompleks rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqish zarur[6].

O'zbekistonda chorvachilikning asosiy muammolari, masalan, ozuqa yetishmasligi, yem-xashak ekinlari maydonlarining qisqarishi va infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi kabilarni aytish mumkin. Bu muammolarni quyidagi yo'llar bilan hal qilish mumkin: **yem-xashak ekinlari maydonlarini**

ko'paytirish[7]; infratuzilmani rivojlantirish[8]; qishloq xo'jaligi va chorvachilik integratsiyasini kuchaytirish; kichik xo'jaliklarni qo'llab-quvvatlash.

Yuqoridagi chora-tadbirlar O'zbekiston chorvachiligida zamonaviy texnologiyalardan foydalanishdagi cheklovlarni bartaraf etish va aholining ijtimoiy-iqtisodiy ahvolini yaxshilashga xizmat qiladi.

O'zbekistonda chorvachilikni tahlil qilish ushbu tarmoqning bugungi holati, muammolari va rivojlanish istiqbollarini o'rganishni o'z ichiga oladi. **Tarmoq faoliyatiga ta'sir qiluvchi muhim omillarga chorva mollari hajmi, yem-xashak ekinlari maydonlari va qishloq ishlab chiqaruvchilari uchun xizmat ko'rsatish infratuzilmasi holati kiradi[9].**

Chorvachilikda duch keladigan muammolar chorva mollari soni va ularni qo'llab-quvvatlash uchun resurslar miqdori o'rtasidagi nomutanosiblikni o'z ichiga oladi. **Masalan, qoramollar soni 2,3 barobarga, go'sht yetishtirish 2,9 barobarga, sut sog'ish 2,7 barobarga ko'paygan bo'lsa, yem-xashak ekinlari maydonlari 73 foizga kamaygan[11]. Bu chorvachilik va sut mahsulotlarining etarli darajada oziqlanishi uchun ratsional ozuqa yetishmasligiga olib keldi[11].**

O'zbekistonda chorvachilikni rivojlantirish maqsadida turli tadbirlar va loyihalar amalga oshirilmoqda. Mana ulardan ba'zilar[12]:

- Jahon banki O'zbekistonga mahsuldor, barqaror va bozorga yo'naltirilgan chorvachilik sektorini rivojlantirishga yordam bermoqda . Loyiha doirasida "O'zbekistonda chorvachilikni rivojlantirish. 2-bosqich texnik yordam, ilg'or xalqaro tajriba va 240 million AQSH dollari miqdorida mablag' ajratadi .
- Chorvachilik tarmog'i va uning tarmoqlarini 2022-2026-yillarda rivojlantirish dasturi ushbu sohada mahsulot yetishtirish, mahsuldorlik va daromadlarni oshirish, chorvachilik mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarning

bozorga kirishini, texnologiyasi va moliyalashtirish manbalarini yaxshilashga qaratilgan .

- Chorvachilikni rivojlantirishning ustuvor yoʻnalishlari, jumladan, aholini chorvachilik mahsulotlari bilan barqaror taʼminlash, chorvachilik va uning tarmoqlarida mahsulot ishlab chiqarishni kengaytirish, chorvachilik sohasida nazoratni kuchaytirish, eksport qilinadigan mahsulotlar hajmini koʻpaytirish, shu jumladan chorvachilikni rivojlantirishning ustuvor yoʻnalishlari belgilandi. yo'naltirilgan raqobatbardosh mahsulotlar .

Oʻzbekiston chorvachilik tarmogʻining mahsuldorligi va raqobatbardoshligini oshirishda, sohaning ekologik barqarorligiga eʼtiborni talab etadi.

Xulosa. Chorva mollari sonini yanada rivojlantirish va koʻpaytirish har xil turdagi hayvonlarni, masalan, qoramol, choʻchqa, parrandachilik va boshqalarni koʻpaytirish koʻlamini kengaytirishni nazarda tutadi. Sut va goʻshtli chorvachilikning mahsuldorligini oshirish hayvonlarning yashash va boqish sharoitlarini yaxshilash, shuningdek, unumdor zot va duragaylardan foydalanish bilan bogʻliq. Chorvachilik infratuzilmasini takomillashtirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish yangi fermer xoʻjaliklarini qurish va mavjudlarini modernizatsiya qilish, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimini joriy etish, zamonaviy ozuqa qoʻshimchalari va veterinariya preparatlarini qoʻllashni nazarda tutadi. Chorvachilik va dehqon xoʻjaliklari oʻrtasidagi kooperatsiyani rivojlantirish yirik va kichik ishlab chiqaruvchilar oʻrtasidagi hamkorlikni, tajriba, texnologiya va resurslar almashinuvini nazarda tutadi. Sut yetishtirishni koʻpaytirishga yem-xashak ekinlari maydonlarini kengaytirish, hosildorligini oshirish, em-xashak yetishtirishga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish hisobiga erishiladi. Yem-xashak ekinlarining hosildorligini oshirish va yaylovlarning degradatsiyasini kamaytirish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Джамалова А.С. Современное состояние животноводства и обеспечение населения мясом в Республике Узбекистан // Экономика и социум, №5 (108)-1, 2023. -539-542 стр.
2. Юсупов Ю. Б. Животноводство в Узбекистане: текущее состояние, проблемы и перспективы развития. Анализ в контексте тенденций развития аграрного сектора / Ю. Б. Юсупов, Ц. Лерман и др. «Насаф», 2010. – 160 с.
3. Наумов Ю., Пугач И. Проблемы и перспективы развития животноводства в Узбекистане. Lamo Leibniz Institute of Agricultural Development in Transition Economies, 2019. 84 стр.
4. <https://tajinvest.tj/ru/priority-sectors/agrarnaya-promyshlennost;>
<https://commerciant.ge/ru/news/business/selskoe-xoziaistvo-gruzii-otlicaetsia-nizkoi-urozainostiu;> [http://publishing-vak.ru/file/archive-economy-2017-12/8-ulan-kyzy-kanykei.pdf;](http://publishing-vak.ru/file/archive-economy-2017-12/8-ulan-kyzy-kanykei.pdf) <https://ecfs.msu.ru/about/focus-area/respublika-armeniya> ;
<https://bing.com/search?q=share+of+livestock+in+agriculture+Moldova;>
<https://www.vsemirnyjbank.org/ru/news/press-release/2023/04/20/second-livestock-sector-development-project-for-uzbekistan;>
<https://bing.com/search?q=share+of+livestock+in+agriculture+Azerbaijan;>
<https://www.gov.kz/memleket/entities/moa/activities/169;>
[https://stat.nonews.co/ukraine/maps/livestock/.](https://stat.nonews.co/ukraine/maps/livestock/)
5. <https://repo.mel.cgiar.org/handle/20.500.11766/68458>
6. <https://lex.uz/ru/docs/5858730>
7. <https://www.undp.org/ru/uzbekistan/publications/zhivotnovodstvo-v-uzbekistane-tekuschee-sostoyanie-problemy-i-perspektivy-razvitiya>
8. <https://kun.uz/ru/news/2022/07/30/v-uzbekistane-idet-stremitelnoye-opustynivaniye-territorii-prichiny-posledstviya-i-puti-resheniya>
9. <https://www.undp.org/ru/uzbekistan/publications/zhivotnovodstvo-v-uzbekistane-tekuschee-sostoyanie-problemy-i-perspektivy-razvitiya>

10. <https://www.undp.org/ru/uzbekistan/publications/zhivotnovodstvo-v-uzbekistane-tekushee-sostoyanie-problemy-i-perspektivy-razvitiya>
11. <https://repo.mel.cgiar.org/handle/20.500.11766/68458>
12. <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/news/press-release/2023/04/20/second-livestock-sector-development-project-for-uzbekistan>
13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma’lumotlari (X.A.)